

De Oostelijke en Westelijke Volmolenduiker

In deze nieuwsbrief weer veel verschillende onderwerpen. Dit keer bespreken we maar liefst twee wijken, Bloemendaal en Plaswijck. Ook hebben we aandacht voor de ontginning van Bloemendaal. Verder kunt u lezen over de aanvulling van de Cultuurhistorische Basiskaart en blikken we terug op Open Monumentendag. Daarnaast komt de Lintenvisie aan de orde en kunt u lezen over het onderhoud aan de Volmolenduikers. Tenslotte is er ook een persoonlijk verhaal over islamitisch religieus erfgoed in relatie tot de Kerkenvisie.

Veel leesplezier!

Kent u mensen die wellicht geïnteresseerd zijn in de nieuwsbrief? Stuur u deze nieuwsbrief dan door of vertel hen dat ze zich kunnen aanmelden voor de verzendlijst door een mailtje te sturen aan Nieuwsbrief.MenA@gouda.nl. U kunt zich op dit adres ook afmelden voor de nieuwsbrief.

COLOFON

Dit is een uitgave van de gemeente Gouda

REDACTIE

Dorothee Posthumus Meyjes (gemeente Gouda)

Marjolein Versteeg (Marjolein Versteeg tekst & redactie)

AUTEURS

Coretta Bakker-Wijbrans, Marina Lameris, Dorothee Posthumus Meyjes, Joke Radstaat, Hans Richters, Femke de Roode, Jolanda Roosemalen, Marianne van der Veer

FOTO'S/AFBEELDINGEN

Streekarchief Midden-Holland, Gemeente Gouda, Marina Lameris, Kees Brinkers, Ton van Meeuwen (Aannemingsbedrijf Gebr. Schouls)

VORMGEVING

Gemeente Gouda

We hebben ons best gedaan alle rechthebbenden van foto's gebruikt in deze nieuwsbrief te achterhalen. Voor zover bekend zijn alle rechten voldaan. U kunt contact met ons op nemen wanneer dat niet het geval is.

Bloemendaal en Plaswijck: jonge wijken met veel historie

Bloemendaalseweg 46 tijdens de verbouwing tot jongerencentrum De Buurtstee (foto Martin Droog, 1974)

Dit keer besteden we in het kader van Gouda750 aandacht aan twee bijzondere wijken: Bloemendaal en Plaswijck. Ook over deze wat jongere wijken is veel te vertellen. Naast de totstandkoming en stedenbouwkundige plannen van deze uitbreiding van Gouda leest u ook over ‘relicten’ van het oude landschap.

Op 22 november 1968 kopte een groot artikel in de Goudsche Courant: Start van een halve stad! Minister W.F. Schut van volkshuisvesting en ruimtelijke ontwikkeling had namelijk op die dag de eerste paal geslagen voor 144 premiewoningen in de huursector. Het betrof de eerste fase van de nieuwe wijk Bloemendaal achter het ziekenhuis (in aanbouw) en de vier flats aan de Bleulandweg. De wijk zou volgens het artikel “8000 tot 8500 woningen krijgen bestemd voor 30.000 inwoners met twee grote winkelcentra, 35 tot 40 scholen, 10 tot 12 kerkgebouwen, medische voorzieningen, verpleeghuizen, wijkgebouwen, bejaardencentra, een zwembad, gymnastiekzalen, een sporthal, 20 tot 25 schoolsportvelden, 20 tot 25 terreinen voor verenigingssport, 8 tennisbanen, een stadspark en een industrie- en kantorengedebied van 50 tot 60 ha.”

De jaren 60 van de vorige eeuw was een tijd van grote woningnood. “Het bouwen kon het trouwen niet bijhouden”, zo sprak wethouder Th. J. Arts van openbare werken. Daarnaast wilden zowel gezinnen als alleenstaanden steeds vaker beschikken over een zelfstandige woning die vooral in een veilige omgeving moest staan voor toekomstige kinderen, maar ook met voldoende ruimte voor de eigen auto.

Wederopbouw en bevolkingsgroei

Gouda had na de Tweede Wereldoorlog onvoldoende grondgebied om haar groeiende bevolking op te kunnen huisvesten. Daarnaast verpauperde de binnenstad door achterstallig onderhoud. Het gemeentebestuur deed al in 1947 in Den Haag het verzoek om de gemeentegrens te mogen verleggen in de richting van de gemeente Waddinxveen. Haar blik was gericht op de polder Bloemendaal die tussen de Gouwe en de Breevaart lag

In deze rubriek komt elke keer een andere wijk uit Gouda aan bod. We vertellen over cultuurhistorie in brede zin: archeologische vondsten, gebouwen, structuren of verhalen uit de verschillende wijken. Per nieuwsbrief wordt er één wijk belicht vanuit verschillende invalshoeken. We doen dit samen met het Streekarchief Midden-Holland.

met als noordelijke grens de Rijksweg. De locatie had grote voordelen. Er was namelijk een goede ontsluiting via al bestaande wegen zoals de Rijksweg A12 aan de ene kant van de wijk en via het openbaar vervoer aan de andere zijde. Daarnaast kon over de Gouwe eenvoudig de aanvoer van zand per schip geregeld worden voor het bouwrijp maken van de grond. De aanvraag voor de grenswijziging liet maar liefst zeventien jaar op zich wachten, want pas op 1 februari 1964 was de grenswijziging tussen Waddinxveen en Gouda eindelijk een feit. De bouwplannen die al klaar lagen konden nu verder uitgewerkt worden, met een start in 1968.

Polder Bloemendaal

De wijk Bloemendaal dankt haar naam aan de gelijknamige polder waar de wijk is gebouwd. Een polder is een gebied met sloten en kaden of dijken, voorzien van waterwerken als molens en sluizen om de waterstanden te regelen. Bloemendaal was de oudste polder van het hoogheemraadschap van Rijnland en werd in 1331 gesticht door Jan van Beaumont. Het was een ontginningsgebied met bewoners die een eigen gemeenschap vormden: de ambachtsheerlijkheid Bloemendaal. Het bestuur was niet in handen van

*Boerderijen aan de Bloemendaalseweg
(foto J.E.J. Geselschap 1974)*

*(rechts) Potloodtekening A. J. Terwen uit 1866.
De Bloemendaalseweg met tolhuis.*

de Bloemendalers, maar van de stad Gouda. Het waren dus de Goudse regenten die de dienst uitmaakten in het ambacht. De eerste bewoners woonden langs de Cleyweg en de Winterdijk. Het waren boeren die zich bezighielden met akkerbouw, tuinbouw, vee-teelt en visserij.

Een groene en cultuurhistorisch waardevolle strook

Dwars door de wijk loopt de Bloemendaalseweg, vroeger de Cleyweg genaamd: een tiendweg die aangelegd was op klei uit een rivier. Het was de belangrijkste verbinding tussen Gouda en het noordwesten van Holland, met steden als Den Haag, Leiden, Haarlem en Amsterdam. De weg was minder breed dan tegenwoordig en niet bestraat, maar bestrooid met een wegdek van een laag fijn puin afgedekt met zand. Volgeladen karren, paarden en kudde vee lieten diepe sporen na in het wegdek. De aanwonenden waren daarom verplicht om elke week op zaterdag hun deel van de weg te herstellen en egaliseren. Ondanks hun inzet was de weg in de winter vaak drassig en slecht begaanbaar.

De boerderijen aan weerszijden van de weg werden bereikt via draai- en ophaalbruggen. Er waren geen vaste bruggen omdat er veel transport langs de Bloemendaalseweg was. Schouwen met allerlei vracht zoals hooi, vee, zuivel, turf, groente en hout werden erdoor gedreven. De Bloemendaalse Cleyweg had direct buiten de Kleiwegpoort een landelijk karakter met boerderijen langs weerszijden. Toen rond 1850 de Goudse vestigingswerken gesloopt werden, verstedelijkte het eerste stuk van de weg tot aan het tolhuis dat aan de huidige kruising met de Büchnerweg op de grens met Waddinxveen stond. Tot 1910 deed het tolhuis dienst. Het gebied ten noorden daarvan bleef landelijk. In 1903 werd dit eerste deel van de weg ‘Ridder van Catsweg’ genoemd en bebouwd met arbeiderswoningen, villa’s en luxe woningen.

In de ontwerpplannen uit de jaren 60 van het eerste deel van de wijk Bloemendaal werd geen rekening gehouden met cultuurhistorie en het landschappelijke karakter van de Bloemendaalseweg. De weg zou behouden blijven maar alle aanliggende bebouwing

werd gesloopt en de landerijen werden onteigend. Op de plek van de verdwenen boerderijen verrezen woningen, een verpleegtehuis en een basisschool aan de ene zijde en de prinsessenflats aan de andere zijde.

Dit riep weerstand op. Goudse actiegroepen uit de kunstenaarswereld verzette zich tegen het verdwijnen van het landelijke karakter van de Bloemendaalseweg en met succes. De gemeente gaf gehoor aan de kritiek. Het vervolg van de weg bleef een groene en cultuurhistorisch waardevolle strook, dwars door de nieuwbouwwijk. De nog aanwezige boerderijen kregen een monumentenstatus en een herbestemming. Deze voormalige boerderijen kregen een sociale, culturele of recreatieve bestemming, soms ten behoeve van de wijk, soms als voorziening voor de hele stad. En met haar eigen feestelijke weekend, de Goudse Hofstedendagen, waarop deze instellingen zich presenteren.

Zo werd de Bloemendaalseweg de spil van de nieuwe wijk: autoluw en dagelijks gebruikt door vele fietsers. Het is een plek waar de cultuurhistorie nog voelbaar is en er een verbinding is ontstaan tussen de wijk en die eeuwenoude polder.

Plaswijk: bewonersparticipatie en innovatie

In 1971 ontstond ten oosten van de Bloemendaalseweg een nieuwbouwwijk die de naam Plaswijk kreeg met haar Hoeven-, Zomen-, Steinen-, Lusten-, Burgen-, Water-, en Grassengebieden. Allemaal namen die ontleend zijn aan die van kastelen, buitenplaatsen, hofsteden en boerenhoeven in de waterschappen Rijnland, Delfland en Schieland. Daarnaast zijn er ook buurten die vernoemd zijn naar het veenlandschap rondom Gouda.

In 1970 initieerde de Provincie Zuid-Holland het project ‘Woning en Woonmilieu’. Vier gemeenten kregen de gelegenheid te experimenteren met een werkwijze waarbij architectuur en stedenbouw werden geïntegreerd. Architectenbureaus en ontwikkelaars kregen de opdracht om een experimentele woonwijk te ontwikkelen met een minimum aan hoogbouw. Gouda deed mee omdat de woningbouw stagneerde. Ze wilde ervaring op doen met bewonersparticipatie en innovatieve woonbuurten voor de toekomst. Bouwfonds Nederlandse Gemeenten participeerde en werd opdrachtgever van 428 premiekoopwoningen in het oostelijke deel: de Hoevenbuurt. De Woningbouwvereniging St. Jozef (Mozaïek Wonen) deed mee met dit experiment als opdrachtgever voor 370 woningwetwoningen en 400 premiehuurwoningen: de Zomen- en Hoefbuurt.

Veel groen

De realisatie van het project ‘Woning en Woonmilieu’ werd bemoeilijkt door het natte veenpakket. Daarom werd er een zandlaag van 2 á 3 meter aangebracht. Het polder-landschap met z’n weilanden en brede, evenwijdig aan de snelweg lopende sloten was in de opgehoogde buurten niet meer herkenbaar. Karakteristiek voor de buurten was de buitenruimte met de groenzones met speelplekken, wandelpaden en waterelementen. De wijk werd ontsloten via bochtige buurtstraten met parkeerplekken naar smalle woonpaden met hof of speelplek (zomen- en hoeftbuurt) en bredere woonerven met parkeren voor de deur onder carport (hoevenbuurt). Tussen de woonbuurten kwamen aangesloten groenzones als ‘voegspecie’ tussen de woonbuurten, berging van water en dat droeg bij aan een aangename woonomgeving.

In Gouda vormen de jaren 70-wijken één derde van de totale woningvoorraad. Het ruimtebeeld in die wijken is dat van het erf, de tuin en het dorp. Het beeld is besloten en informeel. De ruimte-ervaring voert de kijker van plek naar plek. Grote en kleine elementen zijn altijd in één blikveld bijeen: denk bijvoorbeeld aan grote bomen, gesloten kopgevels, dichte hagen en bonte tuintjes. De groenstructuur en de hagen vormen met elkaar de letterlijke inkadering van de bebouwing en erven. Die samenhang en verwevenheid tussen het openbare groen en het particuliere erf is kenmerkend en cruciaal in deze wijken.

Tot slot nog een leuk weetje: tussen de Calslaan en het Omlooppad ligt een klein, met bomen begroeid pestbosje waar in het verleden beesten werden begraven die door de pest waren getroffen.

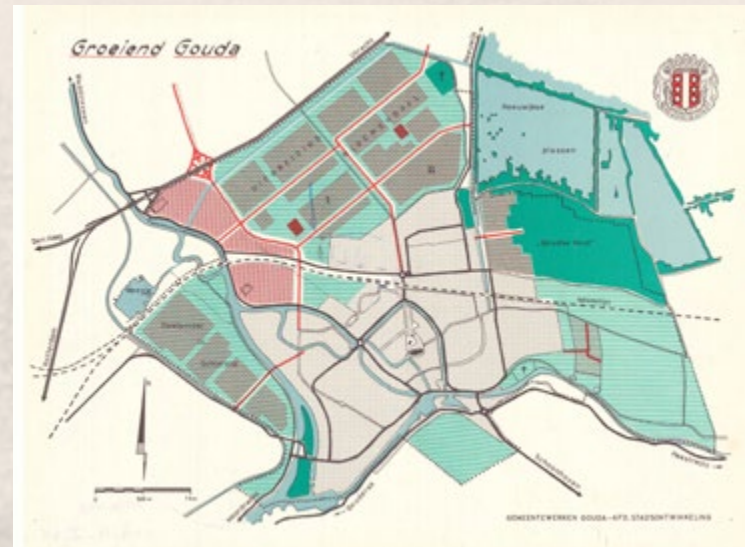
Groenzones als ‘voegspecie’ tussen de woonbuurten, berging van water en als bijdrage aan een aangename woonomgeving (bron: CHBK)

Bouwrijp maken door dempen sloot Bloemendaalseweg ter hoogte van witlofkeukerij (foto Goudsche Courant 1967)

Kinderspeelplaats aan de Sporkenhoutlaan in Bloemendaal (foto Martin Droog 1978)

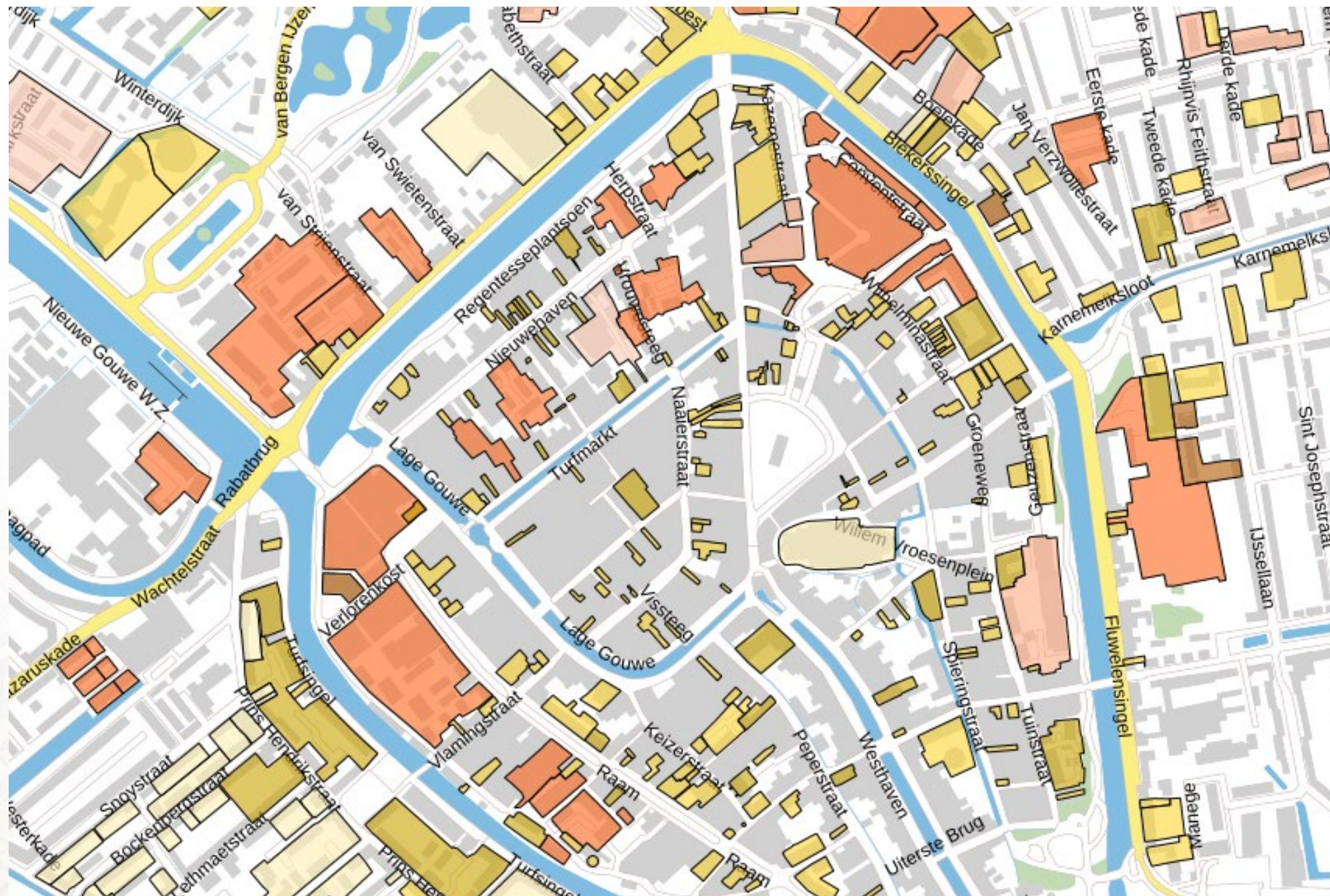

De Bloemendaalseweg in 1962 (foto Goudsche Courant)

Update over de Cultuurhistorische Basiskaart

Kaartje met stadsvernieuwing in de binnenstad

Een nieuwe tijdlaag voor de periode 1965-2010 is toegevoegd aan de al bestaande informatie in de Cultuurhistorische Basiskaart (CHBK). Misschien verbaast het u dat deze periode, die pas kort achter ons ligt, ook opgenomen is in de kaart. Maar cultuurhistorie houdt niet ergens in een bepaald jaar op. We zitten er middenin!

De periode 1965-2010 was de tijd van de stadsuitbreidingen: de nieuwe wijken Bloemendaal, Plaswijck, Goverwelle en een deel van Westergouwe. Het was ook de tijd van de stadsvernieuwing: nieuwbouw in de bestaande stad. Om informatie te vinden over deze periode moesten andere bronnen gezocht worden dan die er eerder gebruikt zijn. Zo zijn verschillende structuur- en bestemmingsplannen uit die tijd bekeken en zijn (bouw)plannen voor de stad bestudeerd. Van sommige van deze plannen zijn we nu misschien heel blij dat ze nooit zijn uitgevoerd, maar ze zeggen wel wat over de gedachten over het wonen in de stad en de problemen van die tijd. Er is ook veel met mensen gesproken die toen een rol speelden bij deze opgaven. De CHBK is door de aanvulling met de jaren 1965-2010 min of meer vlak dekkend voor de gemeente geworden, al blijft de stad zich natuurlijk ontwikkelen en uitbreiden.

Wat hetzelfde is gebleven als in de tijdslagen vóór 1965, zijn de uitgebreide verduidelijkende en analyserende teksten en tekeningen.

Geïnteresseerd in eigen buurt of wijk? Neem dan een kijkje in de CHBK, te vinden via www.gouda.nl/chbk of via <https://gis.gouda.nl> (kiezen voor Cultuurhistorische kaart)

Historische Lintenvisie: een plan voor de belangrijkste oude (water)wegen

Gouda werkt aan een lintenvisie: deze visie legt vast welke historische wegen en waterwegen van grote betekenis zijn voor onze stad van nu. Het zijn wegen en dijken, maar ook rivieren en grachten. Denk bijvoorbeeld aan de stadssingel of aan de Bloemendaalseweg.

Als de linten in kaart zijn gebracht, benoemt de visie welke kwaliteiten deze linten hebben. Vervolgens wordt in de visie vastgelegd dat deze kwaliteiten betrokken zullen worden bij het maken van het Omgevingsplan. Maar waarom is er gekozen voor de naam historisch lint?

Deze wegen heten zo omdat ze al eeuwenlang als een lint of een draad door de stad lopen. Een lint is een samenhangend geheel van weg, bomen, bruggen, watergangen, etc. De omgeving van de linten is ook belangrijk, zoals de polder waar een weg doorheen loopt of de bebouwing die langs het lint staat. Er zijn kaarten gemaakt met daarop alle linten. Ook zijn alle linten gefotografeerd.

Unieke kwaliteiten

De visie beschrijft welke unieke en speciale kwaliteiten deze wegen en wateren voor de stad als geheel hebben. Ook kwaliteiten in de bodem kunnen van belang zijn, bijvoorbeeld de aardkundige historie en de vroege bewoningsgeschiedenis (archeologie).

Niet nieuw, toch nodig

Het is niet nieuw dat linten belangrijk gevonden worden. Zo zijn er visies voor de historische linten Bloemendaalseweg en de Hollandsche IJssel gemaakt. Maar er bestond nog geen plan dat het complete oude netwerk in kaart brengt en de kernkwaliteiten daarvan benoemt.

Goejanverwelledijk: een weglint dat onderdeel uitmaakt van de lintzone Hollandsche IJssel. De boerderij, waterpartijen en weilanden ten noorden van de dijk behoren tot de invloedssfeer van de zone.

Vooraf duidelijk

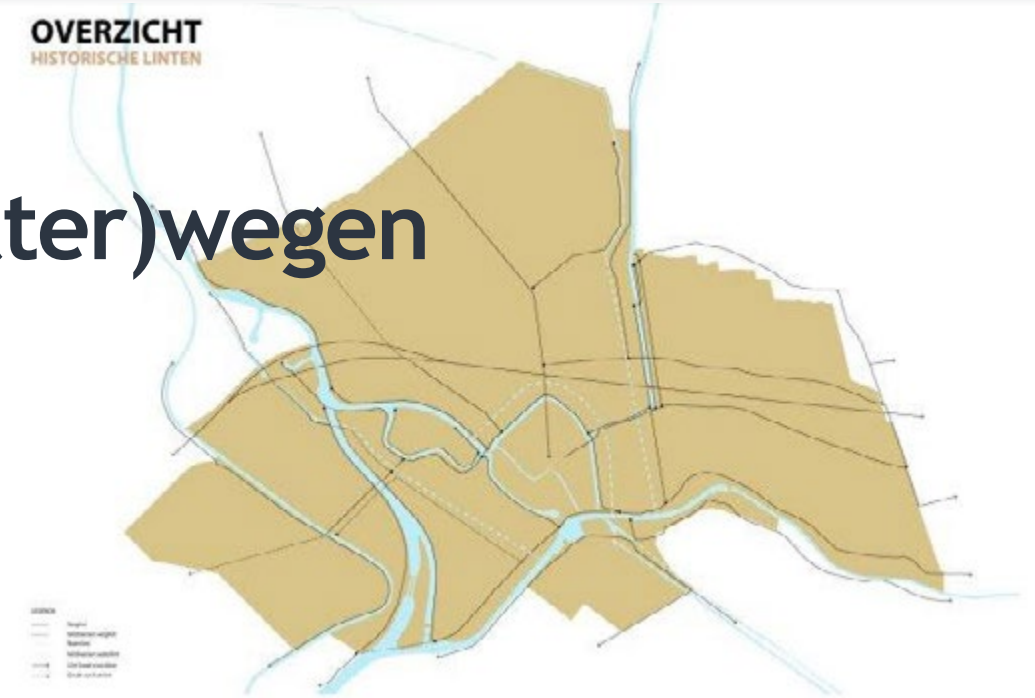
Het rekening houden met kwaliteiten hoeft niet te betekenen dat er meer regels komen of dat er minder mag. Door te bepalen welke bijzonderheden een rol spelen bij ontwikkelingen is vooraf duidelijk welke kwaliteiten niet verloren mogen gaan. Zo kan de betekenis in de toekomst behouden worden, ook bij veranderingen in de stad. Het vastleggen van de unieke kwaliteiten levert zo een kader bij opgaven en keuzes voor de stad. Het maakt duidelijk welke veranderingen er zonder kwaliteitsverlies mogelijk zijn. Op deze manier vormt de historie van de stad geen belemmering voor ontwikkelingen, maar dient het als leidraad en inspiratiebron.

Wat is het vervolg?

Eind dit jaar gaat de gemeenteraad beraadslagen over de Historische Lintenvisie.

Als de visie is vastgesteld zal de Historische Lintenvisie meer gedetailleerd uitgewerkt worden voor het Omgevingsplan. De samenvatting van de visie staat op de website van de gemeente. <https://www.gouda.nl/samenvatting-historische-lintenvisie/>

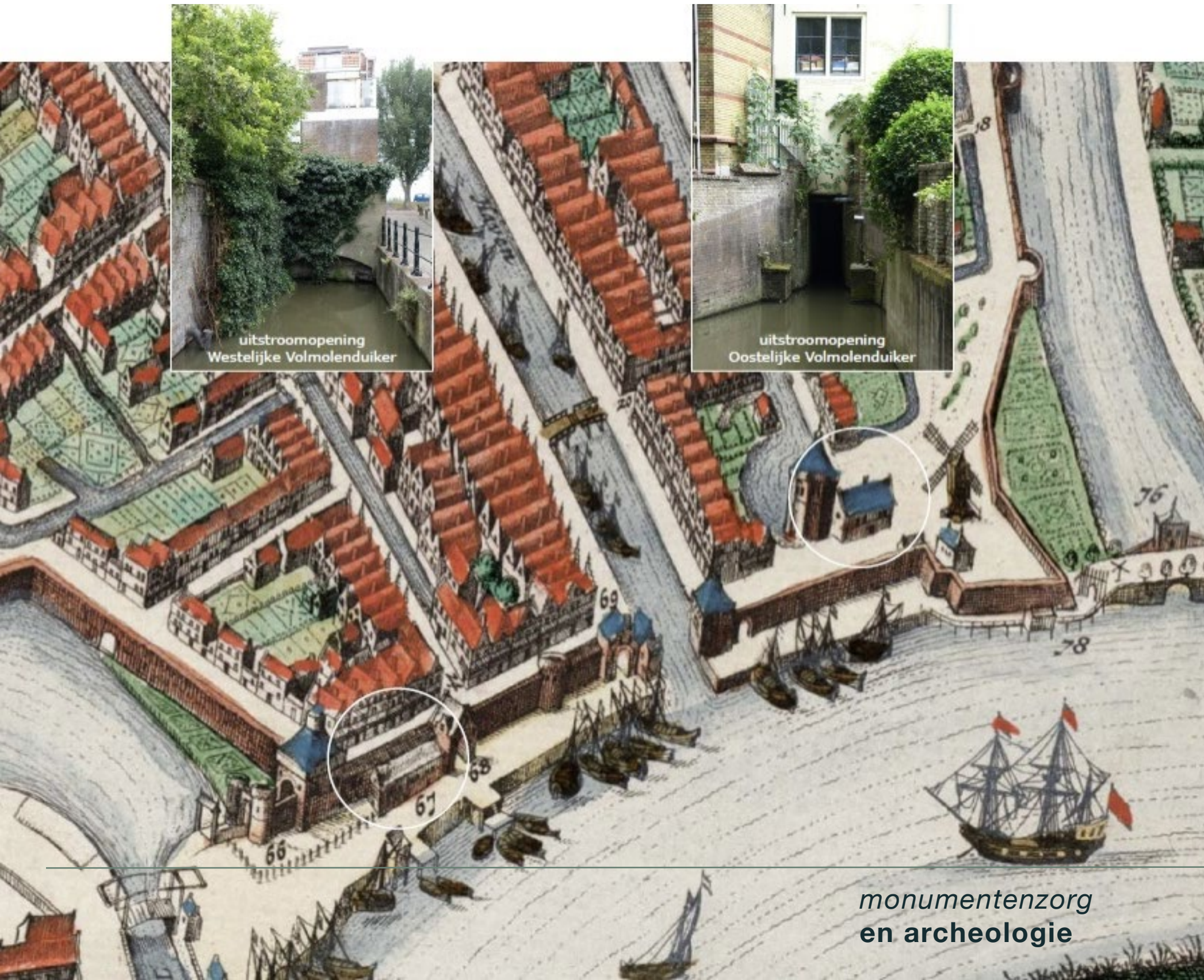
Als u de visie wilt ontvangen, stuurt u een mail naar gemeente@gouda.nl

De lintzone Breevaart bestaat uit de Breevaart zelf, de kaden en de Molenvliet langs de Breevaart. Ook het Reeuwijksche Verlaat met sluizen en de molen liggen in deze lintzone.

Rijnland neemt onderhoud Volmolenduikers over van gemeente

Het Hoogheemraadschap van Rijnland is verantwoordelijk voor de primaire waterkering en de waterhuishouding in de binnenstad. Hun belang is een goede inlaatfunctie. Twee historische Volmolenduikers bevinden zich in de primaire waterkering. Zij zijn van groot belang voor het waarborgen van een goede waterkwaliteit in de binnenstad. Duikers zijn ondergrondse watergangen, die in het geval van de Volmolenduikers, gedeeltelijk onder de huizen en de weg doorlopen. In dit artikel duiken we dieper in de functie en het ontstaan van de duikers, maar ook wat er komt kijken bij het onderhoud.

Conform de Waterwet is het binnenlaten van water voor een betere waterkwaliteit in de grachten een kerntaak van het waterschap. De onderhoudstaken die hierbij horen vallen daarom logischerwijs ook onder het Hoogheemraadschap. Tot nu toe waren de duikers echter nog in onderhoud bij de gemeente Gouda. Rijnland bedient al wel een aantal decennia de duikers. Met dit uitgangspunt in het achterhoofd, hebben Gouda en Rijnland nieuwe afspraken gemaakt over de beheers- en onderhoudstaken van beide duikers.

Wethouder Hilde Niezen en hoogheemraad Marco Kastelein ondertekenden op 3 december 2020 een overeenkomst over het onderhoud van de Volmolenduikers. Hierin spraken zij af dat het Hoogheemraadschap van Rijnland het onderhoud van de Volmolenduikers overneemt van de gemeente Gouda.

De Oostelijke Volmolenduiker bevindt zich ter hoogte van het Houtmansplantsoen. De Westelijke Volmolenduiker is gebouwd ter hoogte van de Peperstraat. Van beide duikers kun je de uitstroomopeningen nog goed zien, zie afbeelding hiernaast.

Een stukje historie: waarom zijn de duikers gebouwd?

Gouda bouwde in 1620 een getijdemolen aan het einde van de Peperstraat. Via een duiker liet de stad water binnenstromen, waardoor het scheprad van de molen in beweging werd gebracht. De hoeveelheid opgewekte energie bleek verrassend groot. Vanwege dat succes werd 10 jaar later een tweede duiker gegraven, dwars door de funderingen van het afgebroken kasteel. Daarboven verrees de nog bestaande grote Volmolen.

Het Hoogheemraadschap van Rijnland was razend, want Gouda liet met deze twee molens evenveel water binnenstromen als vijf windmolens van het Hoogheemraadschap weer uit de polders weg konden malen. Dat werd de polderbesturen te gortig want zij konden hun polders niet meer droog krijgen, terwijl Gouda ongehinderd water binnenliet. Het kwam tot verschillende rechtszaken in de afgelopen eeuwen (de eerste al in 1630 bij het Hof van Holland) en uiteindelijk tot een akkoord in 1869. Op 15 februari 1870 werden de schepraderen uit de volmolens definitief verwijderd. In ruil daarvoor betaalde het Hoogheemraadschap nieuwe, beweegbare bruggen over de Haven en de Gouwe. De volmolens werden in gebruik genomen als pakhuizen en de kleine Volmolen is in 1941 afgebroken.

De Volmolenduikers zijn al jaren een twistpunt tussen Gouda en het Hoogheemraadschap van Rijnland. De discussie wie er nu verantwoordelijk is voor het onderhoud van de duikers is nu eindelijk beslecht.

Overdracht van het onderhoud: maar in welke staat verkeerden de duikers?

In het kader van de overdracht is de technische staat van de duikers beoordeeld. In eerste instantie zijn de duikers beoordeeld op berekeningsmethodes voor moderne constructies. De uitkomsten van deze beoordeling waren niet goed en ook niet goed te rijmen met de historie van de duikers, waarin zich nagenoeg geen calamiteiten hebben voorgedaan. De duikers zouden instabiel zijn en er zou een grote kans op plotseling bezwijken zijn. Hiertoe zijn er specialisten ingeschakeld op het gebied van oude monumentale (metselwerk) constructies.

Oostelijke Volmolenduiker

Voorafgaand aan de opdracht is door Gouda en Rijnland een matrix opgesteld voor de voorzienbare scenario's en de belangen waarmee die beoordeeld moesten worden.

Voorzienbare scenario's:

- Bestaande constructies in functie handhaven
- Constructies zonder functie handhaven
- Nieuwe constructies op zelfde locatie
- West laten vervallen en Oost opwaarderen

Belangen:

Waterkwaliteit/kwantiteit	Onderhoud en Beheer
Waterkering	Kosten
Verkeer	Draagvlak
Veiligheid bovenliggend maaiveld	Wettelijke procedures
Cultuurhistorische waarde	

De conclusie van de specialisten was dat de algehele staat van de constructie van de beide Volmolenduikers, afgezien van enkele verzwakkingen, grotendeels goed is. Dit in acht nemende en alle belangen per scenario tegen elkaar afwegende kwam scenario 1 als meest gunstige scenario uit de bus. Door Gouda en Rijnland is besloten om voor dit scenario te gaan, dus: behoud van duikers en handhaven van de inlaatfunctie.

Voorwaarde van Rijnland voor de overdracht van het onderhoud was dat Gouda nog wel wat herstelwerkzaamheden zou uitvoeren bij de beide Volmolenduikers. Daarom heeft Gouda halverwege 2020 de beide duikers laten reinigen en inspecteren. Ook zijn er met Rijnland afspraken gemaakt over de nog uit te voeren herstelwerkzaamheden voor rekening van Gouda. De herstelwerkzaamheden bestonden hoofdzakelijk uit:

- het herstellen van vier afsluiters zodat deze weer naar behoren functioneren (twee bij elke Volmolenduiker);
- kleinschalig herstel aan het voeg- en metselwerk waaronder het voegen van scheuren, reparatie van metselwerk en voegwerk;
- het vernieuwen en het vastzetten van loszittende houten vloerdelen.

Deze herstelwerkzaamheden zijn in april 2021 uitgevoerd waarna het bij de overdracht bijbehorende papierwerk in orde is gemaakt. Met ingang van 7 oktober is het onderhoud van de Volmolenduikers overgedragen aan Rijnland.

De duikerconstructies nog in opvallend goede staat

Om de inspectiewerkzaamheden en de herstelwerkzaamheden uit te kunnen voeren was het nodig om de Volmolenduikers droog te zetten. Tijdens het droogzetten was het mogelijk om door de duikers te lopen. Helaas was het door alle restricties vanwege corona niet mogelijk om een open dag te organiseren en belangstellenden toegang te geven tot de duikers. Wel is er na afloop van de herstelwerkzaamheden een 3-D inmeting gedaan bij beide Volmolenduikers om in beeld te brengen waar deze exact lopen en zijn er filmopnamen gemaakt waarbij je een goed beeld krijgt van de duikerconstructie. Het is bijzonder om te zien hoe degelijk de duikerconstructies er nog uitzien, gezien hun leeftijd. De foto's zijn gemaakt tijdens het uitvoeren van de inspectie- en herstelwerkzaamheden en geven een impressie van wat er nodig was om de inspectie- en herstelwerkzaamheden uit te voeren.

De Volmolenduikers hebben een grote cultuurhistorische waarde en het is eigenlijk heel erg jammer dat je zo weinig van deze hele bijzondere objecten, waar zo'n mooi verhaal achter zit, kan zien. De wens is om de zichtbaarheid te vergroten en te kunnen ervaren hoe het vroeger was.

Daarom willen we een ruimte op adres Punt 11 (gedeelte van het oude pakhuis Oostelijke Volmolenduiker) toegankelijk maken. Dit wordt een ruimte waar je in de Oostelijke duiker kunt kijken en waarin een niet meer functionele afsluiter zit. Het is nu nog een soort rommelhok. Deze ruimte gaan we opknappen en toegankelijk maken voor het publiek. In deze ruimte waan je je weer in het verleden.

Oude pakhuis aan Punt 11

Oostelijke Volmolenduiker

Korte Berichten

Gemeente Gouda ondersteunt duurzame app

Op 18 november is een nieuwe app gelanceerd. De app heet Duurzame Bucketlist en bevat te doen-lijstjes van alle aspecten van duurzaamheid: van energie besparen tot duurzaam consumeren, van afval verminderen tot omgaan met de schepping en de natuur, en nog veel meer. In de app kun je bijhouden wat je gedaan hebt en kun je stap voor stap toewerken in de richting van meer duurzaam leven. Gemeente Gouda maakte deze app mede mogelijk. Gouwenaar Gert Olbertijn is een van de initiatiefnemers van de app: “Ik heb meegedaan met het project over de Goudse Kerkenvisie vanuit mijn betrokkenheid bij mijn eigen kerk en vanuit mijn kennis over duurzaamheid. Ik heb ervaren dat duurzaamheid een belangrijk punt is voor kerken en voor een Kerkenvisie. Ik hoop dat de visie bij mag blijven dragen aan de duurzame instandhouding van het religieuze erfgoed in onze mooie stad. Dit project versterkte mijn idee voor het bouwen van een app. De applicatie die we hebben gebouwd is een inspirerend hulpmiddel voor een meer duurzame levensstijl.”

Naamswijziging: ARK wordt AOK door komst Omgevingswet

De Adviescommissie Ruimtelijke Kwaliteit (ARK) adviseert het college gevraagd én ongevraagd over bouwplannen, vergunningen en dergelijke. Door de komst van de Omgevingswet in 2022 is de naam van de commissie sinds dit jaar gewijzigd in de Adviescommissie Omgevingskwaliteit (AOK). In de Omgevingswet staat namelijk dat iedere stad één commissie moet hebben met daarin brede deskundigheid, om te kunnen adviseren over de kwaliteit van de omgeving in de ruime zin van het woord. Erfgoed is hiervan een belangrijk onderdeel. Daarom is de commissie Cultuurhistorie opgegaan in de Adviescommissie Omgevingskwaliteit. Afhankelijk van de onderwerpen op de agenda wordt de samenstelling van de commissie bepaald.

Open Monumentendagen 2021

Op 12 en 13 september was het weer zover: de Open Monumentendagen (OMD). Het thema *Gastvrijheid in Gouda* vond onder meer zijn weerslag in een aantal (ex)religieuze gebouwen die deze keer voor het eerst hun deuren openden tijdens OMD. De Oranjekerk en de Assalam-moskee in aanbouw, maar ook de Armenkerk en de Vergadering van Gelovigen aan de Peperstraat trokken ieder honderden bezoekers. Andere primeurs als het kantoor van stoomdrukkerij en uitgeverij Koch en Knuttel aan de Turfmarkt en het Pijnacker Hordijkgemaal werden ook zeer drukbezocht. Er was een themawandeling, uitgezet langs zo'n 20 monumenten die getuigen van 800 jaar Goudse gastvrijheid met als titel "Zeer tot gemak geschikt voor een Herberg".

Wat was er in de week voorafgaand nog meer te doen?

Op maandag was de lezingavond in samenwerking met Historische Vereniging die Goude in de sfeervolle St. Janskerk. De lezing had als onderwerp de geschiedenis van de Goudse gasthuizen in de late middeleeuwen.

Op donderdag was de officiële openingsavond in de Assalam-moskee aan de Antwerpseweg, waar bezoekers de gasten waren van vertegenwoordigers van de Marokkaanse gemeenschap. Daar vertelden representanten van drie generaties Nederlandse Marokkanen hun verhaal over hoe zij de gastvrijheid van Gouda door de jaren heen hebben beleefd.

Tenslotte was op vrijdag de klassendag, waarbij honderden basisscholieren kennis konden maken met een aantal Goudse monumenten zoals de molens en de Oud Katholieke Kerk.

Kerkenvisie: ook aandacht voor islamitisch religieus erfgoed

In de nieuwsbrief is al een paar keer aandacht besteed aan de kerkenvisie. Voor Gouda heeft de kerkenvisie niet alleen bijgedragen aan het behoud van het stenen erfgoed, maar vooral ook aan de bewustwording van het belang van religieus erfgoed voor de samenleving. In dit artikel vertelt Marina Lameris, die de Goudse kerkenvisie heeft opgesteld, een persoonlijke verhaal over wat haar opviel tijdens dit project.

Eind 2019 gaat het kerkenvisietraject van start. Marina Laméris, architectuurhistorica en opsteller van de kerkenvisie Geef Gouds religieus cultureel erfgoed door: 'Alle geloofsgemeenschappen reageerden enthousiast op onze uitnodiging om met elkaar in gesprek te gaan. Tijdens het eerste gesprek kwam de reikwijdte van de kerkenvisie ter sprake. De christelijke kerken drongen erop aan om de Kerkenvisie breed in te steken en ook niet-christelijke gebedshuizen en gemeenschappen te betrekken bij de dialoog.'

Eeuwenoude traditie

Zo komen ook de islamitische gebedshuizen in het vizier. Het is opvallend hoe de moslimgemeenschappen een plek in de Goudse binnenstad hebben gevonden. De El-Fath-moskee is gehuisvest in een voormalig pakhuis en de Nour-moskee sluit aan op de karakteristieke stadsgevels van de binnenstad. Marina: 'Dit zijn tastbare symbolen voor hoe het geloof in Gouda in alle aspecten onlosmakelijk verbonden is met de stad. Het maakt duidelijk dat hier alle geloven in harmonie naast elkaar beleden kunnen worden. Een eeuwenoude traditie waar Gouda trots op is.'

Tijdens het kerkenvisietraject komt Marina in contact met vertegenwoordigers van de Goudse islamitische gemeenschappen. 'Een vertegenwoordiger van de Nour-moskee liet weten dat ze graag meedoen met het gesprek over de cultuurhistorische waarden en de toekomstvisie op het religieus erfgoed. Mede door

dit contact werd de moskee opgenomen in de lijst met Gouds religieus cultureel erfgoed.'

Verdient een plek in kerkenvisies

Marina werkte ook samen met Arabist en kunsthistoricus Luit Mols, die gepromoveerd is op islamitische kunst. Luit: 'Ik ben ervan overtuigd dat islamitisch erfgoed van belang is voor het Nederlandse culturele erfgoed. Het verdient daarin een plaats en het verdient een plek in de kerkenvisies. De dialoog over de kerkenvisie kan bijdragen aan meer inzicht in islamitische tradities en het belang hiervan voor een dorp of stad.'

Moskeeschatten nog onbekend

Volgens Luit is islamitische kunst nog weinig zichtbaar. 'Moskeeschatten zijn nog onbekend. Daarvan bestaat, voor zover ik weet, geen inventarisatie, laat staan waardering. Het sociaal-maatschappelijke belang wordt meer en meer erkend, maar we onderkennen nog onvoldoende welke rol het speelt voor onze identiteit en voor de samenleving als geheel. Het islamitische verhaal is echt niet alleen een migratieverhaal van de afgelopen vijftig jaar. Islamitische kunst en cultuur zijn, onder meer door handel en koloniale en diplomatieke betrekkingen, al eeuwenlang in ons midden.'

De Goudse Nour-moskee aan Raam 238.

Deze miniatuurkoran werd in 1918 uit Mekka meegenomen. Tegenwoordig bevindt het boek zich in de Collectie Stichting Nationaal Museum van Wereldculturen.

Heeft u interesse in de Goudse kerkenvisie? Stuur een mail naar erfgoed@gouda.nl

De ontginning van Bloemendaal: Hoe verliep dat precies?

Gedurende de 10e tot de 14e eeuw werd het veenmoeras op grote schaal bewoonbaar gemaakt als onderdeel van een door de landsheren georganiseerde ontginning. In dit artikel leggen we uit hoe dat precies in z'n werk ging en verbeelden dat op de afbeelding onderaan.

Het veen werd ontwaterd door het graven van parallel lopende sloten. Via de sloten werd op de rivieren afgewaterd. Aan de achterzijde werd een dwarssloot en/of dwarsdijk, de achterkade, gegraven om het ontgonnen land te beschermen tegen het water uit het onontgonnen achterland. De percelen hadden een vaste breedtemaat (100 -150 meter), een bepaald oppervlakte (een 'cope') en een vrije opstrek (onbepaalde lengtemaat). Later werd de vaste lengtemaat van 1250 meter ingevoerd en volgde de achterkade de loop van de ontginningsbasis. De ontginning Bloemendaal heeft een ontginningsrichting haaks op de Gouwe, die als basis diende.

Ontginningsboerderijen uit de 11e/12e eeuw & archeologisch onderzoek

Tussen en achter de verschillende ontginningseenheden werden kaden aangelegd, respectievelijk zij- en achterkaden. Deze scheidden het ontgonnen land van het instromende water uit de oorspronkelijk boven het rivierpeil gelegen veengebieden. De achterkade kon op haar beurt dienen als nieuwe ontginningsbasis. Nieuwe boerderijen werden dan gebouwd achter de oude achterkade van het voorgaande ontginningsblok. Uiteindelijk werd zo het hele veengebied ontgonnen. De 'Bloemendaalse Broek' was in 1139 al ontgonnen, waardoor de mogelijkheid bestaat dat hier – in de bodem – huisplaatsen uit deze eerste bewoningfase aanwezig zijn. Dit gaat dan om de oudste bewoning van het veengebied (11e /12e eeuw). In Bloemendaal zijn die nog niet opgegraven, wel in de Oostpolder waar sporen van een terpje (opgeworpen heuveltje) met daarboven de resten van een houten boerderij aangetroffen zijn. Deze boerderij uit de 12e-eeuw was bootvormig en ongeveer 18 meter lang. Rondom Gouda zullen vele van dit soort ontginningsboerderijen, zoals de Oostpolderboerderij, hebben gelegen.

Ontwikkeling van historische linten & polder Bloemendaal

Met de voortgang van de ontginningen verschoof de bewoning van het midden van de percelen naar de koppen van de kavels, dus langs de zij- en achterkaden. Voorbeelden hiervan zijn de Winterdijk en Bloemendaalseweg. Ook de Graaf Florisweg en de Voorwillenseweg zijn oude achterkades of ontginningswegen. Vroeger heette de Graaf Florisweg 'Oude Gouwe', net als de wijk waar hij doorheen loopt. Niet duidelijk is echter welke naam als eerste in gebruik was; die van de weg of van de wijk. Er is namelijk ook sprake van een veenriviertje Oude Gouwe, dat ergens door het gebied liep.

De historische weg- en waterlinten zijn nog zichtbare historische en fysieke dragers van de veenkades en de middeleeuwse verkaveling en het grondgebruik. De weglinten zijn namelijk middeleeuwse dijken en ontginningskades (voor-, zij- en achterkades), aangelegd tussen 1250 en 1350. Ze vorm(d)en de uitvalswegen vanuit de stad Gouda. Veel linten zijn tiendewegen; van oorsprong

smalle karrepaden die op de (hogere) veenkades van de polders zijn aangelegd. Ze zijn vooral zo herkenbaar en karakteristiek omdat een groot deel van deze kades zoals de Bloemendaalseweg, Voor- en Achterwillenseweg, Winterdijk, nog steeds als smalle kades behouden zijn. Een groot deel van de historische linten ligt in het oorspronkelijke veenweidelandschap en langs de hoofdwaterinfrastructuur. Veel (kleinere) watergangen behoren onlosmakelijk tot de weglinten, zoals de watergangen langs de Bloemendaalseweg (voorkade) en de Willenskade (zijkade), Bloemendaalseweg-Ridder Van Catsweg, Graaf Florisweg-Achterwillenseweg, Bodegraafsestraatweg en Karnemelksloot-Voorwillenseweg.

Het ontstaan van het begrip 'polder'

In het jaar 1331 werd, als eerste binnen het latere gebied van het waterschap Rijnland, de afwatering van een groot gebied centraal geregeld door er kades omheen te leggen: het ontstaan van het begrip 'polder'. Hierdoor kwamen delen van de wijk Oude Gouwe en het westelijke deel van Willens binnen de Polder Bloemendaal te liggen.

Onderzoek naar de oude parochiekerk, kerkhof en nederzetting Bloemendaal

In het centrum van de latere stad Gouda (de nederzetting Gouda verkreeg stadsrechten in 1272) werd afgewaterd op de Gouwe (zie afbeelding achtereenvolgens ontgonnen A, B en C). Omstreeks 1139 zal ook Bloemendaal ten zuiden van de Uitweg zijn ontgonnen, zoals blijkt uit een bron uit dat jaar. In dit deel van Bloemendaal ontstond langs de Bloemendaalseweg een nederzetting met een eigen kerkje (zie nr. 1 afbeelding), dat in een bron uit 1278 wordt genoemd en waarbij later 'het Oude Kerkhof' gelegen was.

Verklaring met 'politieke bril'

Het Oude Kerkhof in Bloemendaal is de locatie van de circa 12e-eeuwse nederzetting Bloemendaal, die een bijzondere plek inneemt in de Goudse geschiedenis. Vanuit Gouda werd in de middeleeuwen jaarlijks een processie naar het Oude Kerkhof gehouden. Dat was een teken dat de kerken van Bloemendaal en Gouda met elkaar verbonden waren. Oude mannen getuigden in het begin van 1569 van het feit dat de kerk van Bloemendaal de

oude parochiekerk van Gouda was geweest en dat pas later de stad Gouda en de huidige Sint-Janskerk waren ontstaan. De verklaring moet echter door een ‘politieke’ bril worden gezien. Vermoedelijk werden er door het stadsbestuur van Gouda redenen verzonnen om de aanspraken van de stad Gouda op de polder Bloemendaal kracht bij te zetten.

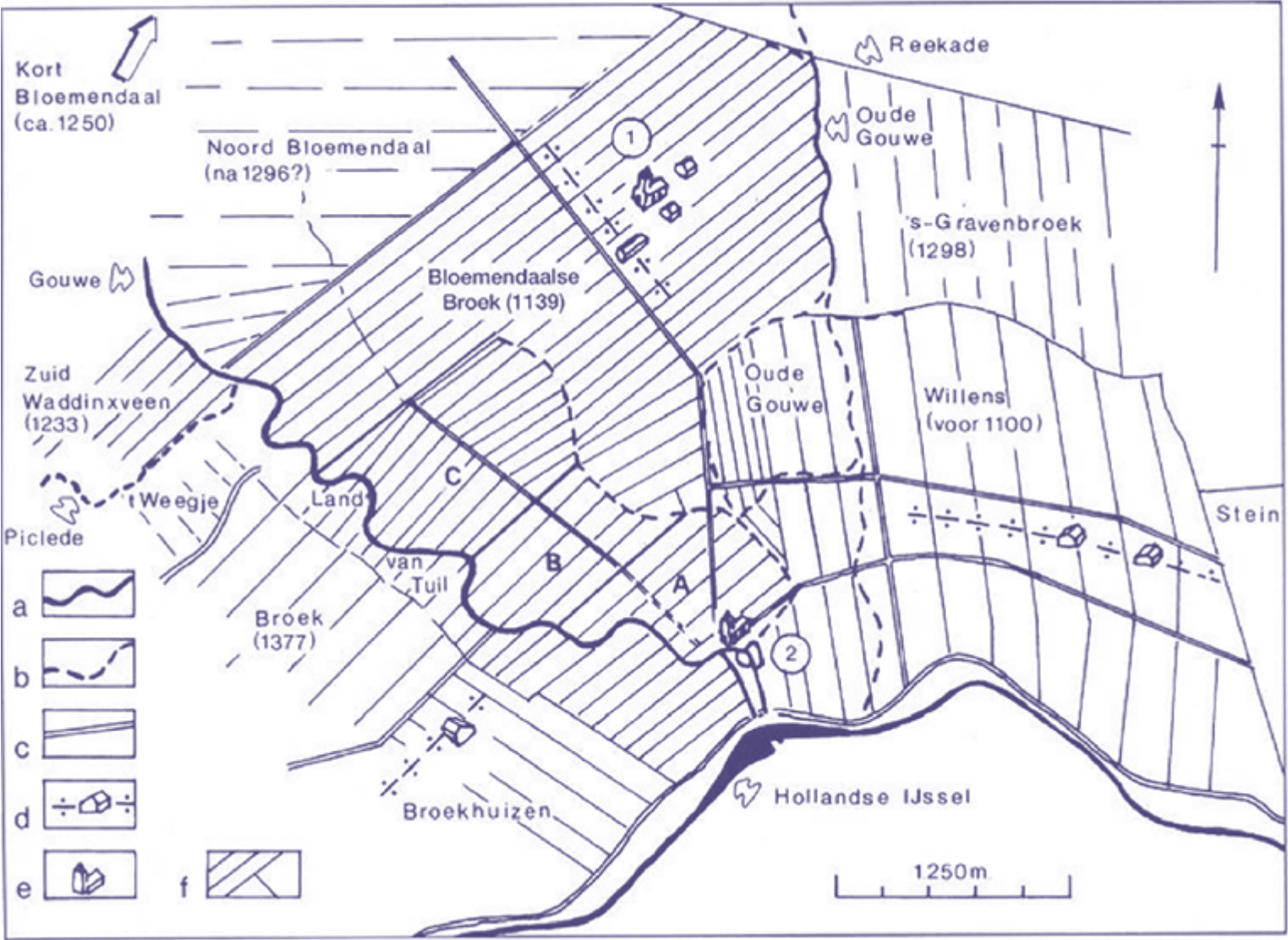
Bij de aanleg van de wijk Bloemendaal in de jaren ’60 en ’70 van de 20e eeuw is ‘het Oude Kerkhof’ onder een dikke laag ophoogzand verdwenen, maar de locatie ervan werd in de jaren ’90 achterhaald. In de zeer lezenswaardige publicatie ‘Het geheim van Bloemendaal’ (Akkerman & Van den Berg 1997) wordt een overzicht gegeven van deze spannende zoektocht door Chris Akkerman en Bianca van den Berg naar het Oude Kerkhof met behulp van archieven, oude kaarten, luchtfoto’s en verhalen van oude bewoners van de Bloemendaalseweg. De zoektocht daarnaar begint bij de kaart van de opmeting van het “oude kerckhoff leggende in Blommendael ande Kleijwegh” van landmeter Hendrick Vos uit 1609. Op een luchtfoto uit 1955 konden nog – soms vage – sporen worden ontdekt, zoals bijvoorbeeld van de vroegere kerkweg en een ovale structuur. In 1996 zijn door Henkjan Sprokholt en Marcel van Dasselaar op het terrein acht handmatige boringen gezet, waardoor de scheiding tussen het oude oppervlak (2,5 tot 3 meter onder het huidige maaiveld) en de zandophoging duidelijk werd. De resultaten werden weer vergeleken met de sporen op deze luchtfoto. Zo kon de bodemopbouw aan de aan het kerkhof grenzende kavel, gescheiden door een kavelsloot, in beeld worden gebracht. Het gevonden profiel door het kerkhof liet in het midden een verhoging zien, op de luchtfoto te zien als een ovale structuur. Deze verhoging wordt door een greppel gescheiden van een tweede verhoging van plaggen of turven. Welke van de beide verhogingen nu de resten van de kerk en welke die van het kerkhof is, is uit dit booronderzoek niet duidelijk geworden. In de boorkernen zijn fragmenten, baksteen, leisteen en houtskool aangetroffen. Op de locatie van het Oude Kerkhof van Bloemendaal worden daarom houten en/of

stenen bebouwingsresten van de 12e/13e-eeuwse kerk verwacht. Rondom de kerk op het kerkhof zijn resten van menselijke begravingen te verwachten. De projectie van het perceel van het Oude Kerkhof kon aan de hand van het uitgevoerde onderzoek zo opnieuw worden uitgevoerd en is nu afgebeeld op de CHBK. Het Oude Kerkhof, dat via het Kerkepad met de Bloemendaalseweg was verbonden, ligt tegenwoordig onder de kruising van de Ridder van Catsweg met het Albrechtsveld.

Om de kerk en het kerkhof heen lag vermoedelijk een (agrarische) nederzetting waarvan resten van met name houten funderingen, ophooglagen(klei), mestlagen te onderscheiden zullen zijn van het natuurlijke veenpakket. Vermoedelijk bevinden deze lagen zich op vergelijkbare diepte (2,5 tot 3 meter onder het huidige maaiveld) als de resten van het kerkhof. Deze nederzetting is afgebeeld op de ABK (kaart 1; archeologische waarden en verwachtingen) Het is zeker de moeite waard nader onderzoek te doen naar deze verdwenen nederzetting Bloemendaal. Hiervan kunnen resten aanwezig zijn, zowel op een afstand van de Bloemendaalseweg (onder de nieuwbouwwijk), als op de boerderijpercelen aan deze oude ontginningsas (die niet is afgedekt door zand).

Meer informatie over de ontginning van Bloemendaal?

Dit artikel is een compilatie uit verschillende bronnen: De belangrijkste bron is de publicatie Het geheim van Bloemendaal (Jaarboek 1995/1996 van de Archeologische Vereniging Gouda, een uitgave van Stichting Spoor Gouda, 1997 en geschreven door Chris Akkerman, Bianca van den Berg, Marcel van Dasselaar, Kiki Hesselink-Duursma, Henkjan Sprokholt); overige bronnen: Cultuurhistorische Basiskaart (CHBK), de Archeologische Basiskaart (ABK, kaarten 1 en 2)

Overzicht van de ontginningen:
a= veenstroom (zeker); b= veenstroom (waarschijnlijk); c= weg; d= bewoningslint (lijn = veronderstelde huisplaatsen, huisje = vastgestelde huisplaats); e= kerk of kapel; f= kavelsloot;
A, B, C = ontginningsfasen;
1 = nederzetting met kerk in Bloemendaal; 2 = motte, hofstede en kapel (later Sint-Janskerk); (1298) = gedocumenteerd ontginningsjaar.

Bron afbeelding: Van Dasselaar met een bijdrage van Kiki Hesselink-Duursma ‘De ontginning van Bloemendaal’ in Akkerman, Van den Berg et.al (1997). Het geheim van Bloemendaal, Jaarboek 1995/1996 van de Archeologische Vereniging Gouda, afb. 19 op p. 42.